

AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ ALƏMDƏ TANINMASI VƏ BEYNƏLXALQ STRUKTURLARA İNTEQRASIYASI

GÜNEL MƏLİKLİ

BDU-nun Politologiya və sosiologiya

kafedrasının müəllimi,

Heydər Əliyev irsi və Azərbaycançılıq

fəlsəfəsi şöbəsinin böyük elmi işçisi,

siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan

E-mail: gunelmelikli188@gmail.com

Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf sistemində beynəlxalq strukturlara inteqrasiya mühüm rola malikdir.

Məlumdur ki, Azərbaycan mühüm geosiyasi məkanda yerləşir. 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının öz müstəqilliyini bəyan etməsi yeni xarici siyasət kursunun formalaşdırılmasını və həyata keçirilməsini əhəmiyyətli dərəcədə aktuallaşdırdı. Bu siyasət milli dövlətçilik prinsiplərinə uyğun olmalı və ölkəmizin beynəlxalq aləmdə tanınmasına, beynəlxalq strukturlara inteqrasiyasına mümkün qədər əlverişli şərait yaratmalı idi. Bunu həm də ötən əsrdə 80-ci illərin sonu-90-cı illərin əvvəllərində beynəlxalq aləmdə baş verən dəyişikliklər diktə edirdi. Nisbətən qısa müddət ərzində dünyanın bir sıra dövlətləri rəsmi surətdə Azərbaycan Respublikasını tanıdılar. Ölkəmizin 1992-ci il martın 2-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvlüyünə qəbul olunması çox mühüm siyasi nailiyyət kimi dəyərləndirilə bilər. Ötən müddətdə qurumla əməkdaşlıq Azərbaycanın dünya birliyinə sıx inteqrasiyasına nail olmaqla və ölkəmizin beynəlxalq mövqeyini möhkəmləndirməklə yanaşı, həm də Ermənistanın təcavüzkar siyasətini ifşa etməyə geniş imkan yaratmışdır.

Erməni separatizmi və hərbi təcavüzü çox fəal, çevik işləyirdi, 90-cı illərin əvvəllərində respublikamıza rəhbərlik etmiş şəxslərin səriştəsizliyindən, real durumundan məharətlə istifadə edir, yeni-yeni əraziləri öz əllərinə keçirirdilər. Sosial-siyasi və iqtisadi problemlərin getdikcə kəskinləşdiyi və dərinləşdiyi bir şəraitdə xalqın tələbi ilə ali hakimiyyətə qayıdan Ümum-millî Lider Heydər Əliyev reallıqları hərtərəfli

təhlil edərək dövrün çağırışlarına adekvat cavab verməyə qadir olan fəaliyyət yolu seçdi. Bu yol təcavüzün və millətçi separatizmin qarşısını almağı, onların ağır nəticələrini aradan qaldırmağı, dövlətin ərazi bütövlüyünü və təhlükəsizliyini təmin etməyi, beynəlxalq strukturlarla inteqrasiyaya girməyi və onu genişləndirməyi, öz milli maraqlarını dünya dövlətlərinin kəşişən və toqquşan maraqları ilə uzlaşdırmağı, ölkənin müstəqilliyinə, təhlükəsizliyinə və normal inkişafına beynəlxalq təminatı möhkəmləndirməyi nəzərdə tuturdu. Başqa sözlə, məqsədyönlü, ardıcıl, fəal siyasi kursun işlənilməsinə və reallaşdırılmasına ehtiyac var idi.

Xalqımızın tarixi, siyasi uğurlarının zəfər trayektoriyası artıq davamlı, kəsilməz xarakter aldı. XX əsrin ikinci yarısında qlobal transformasiya və sarsıntılarla paralel müşayiət olunan zamanda, bəzi ölkələrin süqut, bəzilərinin isə yenidən doğulduğu bir ərəfədə dünya siyasi xəritəsində xalqımız şanlı Azərbaycan tarixi adlı portretin cizgilərində özünü tanıdı, milli özünüdərk və mənlilik mərhələlərini qət etdi. Milli ideal – Ümum-millî Lider nümunəsində ideyanın missiyası bu dövr üçün qələbələrlə başa çatdırıldı. Azərbaycanda tarixdə ilk dəfə müstəqil milli dövlət yaradıldı. İlk dəfə milli ideya nəzəri sxem kimi qalmaq və dövlətçiliyin varlığını təmin etdi, onu “əbədi, sarsılmaz, və dönməz” (Heydər Əliyev) fenomeni kimi dünya tarixinə həkk etdi. [5. s. 24] Azərbaycan Heydər Əliyevin zamanında bütün dünyaya açıldı. Birləşmiş Millətlər Təşkilatından sonra Avropa Şurası, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların üzvü kimi səmərəli fəaliyyətə başladı, NATO-nun “Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramına qoşuldu. 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon sammitində 54

üzv dövlətin 53-ü Qarabağın Azərbaycan torpağı olduğunu təsbit etdi. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Ermənistanın təcavüzkar dövlət olduğu tanındı. [6. s. 21]

Heydər Əliyev Azərbaycanın dövlətçilik maraqlarının qorunmasına, müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə, erməni separatizminin və təcavüzünün nəticələrini aradan qaldırmağa istiqamətlənmiş siyasi strategiyani həyata keçirərkən ən mühüm amilləri diqqətlə nəzərə alırdı. Bu halda ölkəmizin zəngin iqtisadi potensialı və əlverişli geosiyasi mövqeyi yaratdığı imkanlarla yanaşı beynəlxalq aləmdə cərəyan edən prosesləri ciddi surətdə araşdırır və nəzərə alır, eyni zamanda Azərbaycanın maraqlarına uyğun, bütün incəlikləri nəzərə alan addımlar atırdı. Məhz bu səylərin, konkret addımların nəticəsi idi ki, Azərbaycan ictimai-siyasi, sosial və mədəni-mənəvi həyatın bütün sahələrində həm özünəməxsus cəhətləri yaşada bildi, həm də Şərq və Qərb dəyərlərinin sintezindən yaranmış xüsusiyyətləri əxz edərək, dünya birliyinə inteqrasiya olunmaq xəttinin reallaşmasında uğurlarını artırmağa müvəffəq oldu. Bu yolun seçilməsi mahiyyət etibarilə bir tərəfdən dünya təcrübəsini öyrənmək və özünün iqtisadi-siyasi inkişaf modelini müəyyənləşdirmək, digər tərəfdən isə öz milli maraqlarına uyğun şəkildə dövlətlərarası əməkdaşlığın imkanlarından yararlanmaq üçün əlverişli zəmin yaradırdı. Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev 1993-cü il oktyabr ayının 10-da Prezident seçilməsi ilə bağlı keçirilən rəsmi andiçmə mərasimindəki çıxışında ölkənin xarici siyasətinin ən mühüm istiqamətləri barədə belə demişdir: “Bizim xarici siyasətimiz birinci növbədə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təmin etməyə yönəldilməlidir. Vəzifə dünyanın bütün dövlətləri ilə bərabər hüquqlu, qarşılıqlı-faydalı əlaqələr yaratmaq və inkişaf etdirməkdən, bu əlaqələrdən həm Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mövqelərini möhkəmlətmək üçün, həm də respublikanın iqtisadiyyatını, elmini, mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir”.

Dövlətimizin xarici siyasətinin konseptual əsasları, məqsədi, prinsipləri və əsas xüsusiyyətləri Heydər Əliyevin çıxışlarında, Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il noyabrın 12-də qəbul edilmiş Konstitusiyasında öz əksini tapmışdır. Respublikamızın xarici siyasəti xalqın, dövlətin

strateji maraqlarına əsaslanır, eyni zamanda beynəlxalq hüquq normalarına, beynəlxalq təşkilatların ən mühüm prinsiplərinə, qərarlaşmış bəşəri birgəyaşayış qaydalarına uyğunluğu ilə diqqəti cəlb edir.

BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatların üzvü olan bütün dövlətlər üçün beynəlxalq prinsiplər məcburi xarakter daşıyır. Bu prinsiplərin beynəlxalq münasibətlər sisteminin, habelə sivil birgəyaşayışın əsas hüquq normalarına çevrilməsi çox mürəkkəb tarixi təkamül prosesində reallaşa bilmişdir. Ona görə də dünya dövlətləri, beynəlxalq və məhəlli təşkilatlar BMT-nin Nizamnaməsində, Beynəlxalq Konvensiyalarda, ATƏT-in “Helsinki Aktı”nda (1975-ci il), “Paris Xartiyası”nda (1990-cı il), “İstanbul Xartiyası”da (1999-cu il) öz əksini tapmış prinsip və normalara daha ciddi əməl olunmasına səy göstərməlidirlər. Qərarlaşmış reallıqlar həmin prinsiplərin, normaların daha da zənginləşməsi üçün mühüm mənbə olaraq qalır. Respublikamız özünün hüquqi fəaliyyət və öhdəlik dairəsini getdikcə genişləndirir, təsiri getdikcə güclənən fəal xarici siyasət yeridir.

Müstəqil Azərbaycanın xarici siyasətinin tarixi göstərir ki, 1993-cü ilin yayına qədər ki dövrdə ciddi səhvlərə yol verilmişdir. Bu dövrdə şərti olaraq iki mərhələni ayırd etmək olar: birinci mərhələ 1991-ci ili və 1992-ci ilin birinci yarısını əhatə edir. Bu mərhələdə Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin əsasını Rusiya-Azərbaycan münasibətləri, bütövlükdə Rusiyaya meyillilik strategiyası təşkil edirdi. SSRİ-nin iflası ilə əlaqədar baş verən hadisələr, habelə regional və beynəlxalq proseslərin real meyilləri nəzərə alınmırdı, Sovetlər sistemini mümkün olan bütün vasitələrlə qoruyub saxlamağa səy göstərirdi. Qeyd olunan mərhələdə Moskvanın təşkil etdiyi referendumun 1991-ci ilin martında Azərbaycanda da keçirilməsi və əhalinin guya mütləq əksəriyyətinin (93,3 faizinin) Sovetlər İttifaqının saxlanılmasına tərəfdar olması barədə məlumatın yayılması reallıqdan uzaq idi, xalqın müstəqillik istəklərini əslində inkar edirdi. Xalqın təkidli təzyiqi, o zamankı sosial-siyasi proseslərin təsiri ilə “Müstəqillik haqqında Bəyannamə”nin (30 avqust 1991-ci il), “Müstəqillik haqqında Konstitusiyaya Aktı”nın (18 oktyabr 1991-ci il) qəbul edilməsi, lakin faktiki olaraq hüquqi sənəd qüvvəsi kəsb etməməsi real vəziyyəti yaxşı əks etdirirdi. Belovejsk

sazişi (8 dekabr 1991-ci il) əslində SSRİ-nin tam dağılmasını təsdiqləyən addım kimi qiymətləndirilə bilər. Yalnız 1991-ci ilin sonunda, daha dəqiq desək, 1991-ci il dekabr ayının 29-da “Müstəqillik haqqında” referendum keçirildi və beləliklə, 1991-ci il mart referendumunun nəticələri öz hüquqi qüvvəsini itirdi. İlk mərhələdəki hadisə və prosesləri nəzərdən keçirərək belə qənaətə gəlmək olar ki, məlum dövrdə Azərbaycan hökuməti müstəqil siyasət yeridə bilmirdi, real vəziyyətin çağırışlarına uyğun fəaliyyət göstərməyi bacarmırdı.

İkinci mərhələ 1992-ci ilin mart ayından 1993-cü ilin iyun ayına qədərki dövrü əhatə edir; bu mərhələ siyasi hakimiyyətdəki dəyişikliklə bağlı idi. Etiraf edilməlidir ki, yeni hakimiyyət xarici siyasət sahəsində dövlətin qarşısında duran strateji məqsədləri reallaşdırmaq baxımından əvvəlki hakimiyyətdən uzağa gedə bilmirdi. Professor Əli Həsənovun təhlili bu cəhətdən diqqəti cəlb edir: “Əgər birinci mərhələdə məqsəd və məramı bilinməyən xarici siyasət birbaşa Moskvadan diqtə olunurdusa və hər şey Rusiyaya, onun rəhbərlərinin mövqeyinə bağlı idisə, ikinci mərhələdə bunun əksinə, lakin yenə də birtərəfli qaydada, beynəlxalq siyasətin obyektiv gerçəkliyi, dövrün real vəziyyəti və mənafeləri nəzərə alınmadan yalnız Türkiyə ilə münasibətlərə üstünlük verilməsi, başqa dövlətlərlə əsassız gərginliyin yaradılmasına səbəb olan addımların atılması və s. kimi ziyanlı hallar açıq müşahidə olunan ənənə halını alırdı. Bunu isə Azərbaycanın dövlətçilik mənafeyinə cavab verməyən, düşünülməmiş, təhlükəli, ağır və gözlənilməz nəticələr doğuran xarici siyasət xətti kimi qiymətləndirmək olar”.

Azərbaycan Respublikası çalışır ki, Avrasiya məkanında özünün əhəmiyyətli geosiyasi vəziyyətinin imkanlarından, zəngin enerji resurslarını dünya bazarlarına çıxarmasının nəticələrindən elə yararlanınsın ki, o, Cənubi Qafqazın lider dövləti kimi tam etiraf olunsun. Bu status Qərbin köməyi və davamlı dəstəyi üçün çox mühüm amillərdən biri olub, ölkənin dinamik inkişafına geniş yol açır. Münasib şəraitdə qərarlaşan sivil birgəyaşayış qaydaları və normaları, demokratikləşmə prinsipləri həm inkişaf etmiş ölkələrlə əlaqələri dərinləşdirməyə imkan verir, həm də əlaqə və münasibətlərin qurulmasında, zənginləşdirilməsində ölkənin nümunə gücünü artırır, təsir imkanlarının daha

əhatəli olmasına kömək edir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq münasibətlər sistemində Cənubi Qafqazda, Xəzər regionunda, Azərbaycanda kəsb etdiyi maraq dairələri müəyyənləşdirildi, dünyanın, regionun aparıcı dövlətlərinin, beynəlxalq təşkilatların ölkəmizə münasibətdə yeritdikləri siyasət hərtərəfli təhlil olundu. Heydər Əliyevdən əvvəlki dövrdə Azərbaycan xeyli dərəcədə beynəlxalq təcrid olunmaya məruz qalmışdı.

1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən Azərbaycanın geosiyasi vəziyyəti, beynəlxalq siyasətə təsiretmə imkanları nəzərə alınmaqla xarici siyasət kursunda əməli dəyişikliklər aparıldı. Bu halda Avropa ölkələri və ABŞ-la, keçmiş sovet respublikaları ilə, müsəlman dünyası və türkdilli dövlətlər ilə, Cənubi Asiya dövlətləri və digər ölkələr ilə əlaqələrin prioritetləri, istiqamətləri, strategiyası müəyyənləşdirildi, həmin ölkələrlə əlaqə və münasibətlərin düşünülmüş sistemi formalaşdırıldı. Azərbaycan çalışırdı ki, tarixən formalaşmış sosial-iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrdən müstəqilliyini möhkəmləndirmək istiqamətində səmərəli istifadə etsin, region dövlətlərinin ümdə mənafeələrini nəzərə alınmaqla çoxşaxəli, tarazlaşdırılmış siyasət yeritsin. Bu baxımdan ölkəmizin regionda böyük təsir gücünə malik olan Rusiya Federasiyası ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanan ikitərəfli münasibətləri nizamlamaq istiqamətində fəaliyyəti xüsusi qeyd edilməlidir. İki ölkə arasında münasibətləri normallaşdırmaq üçün ən müxtəlif amillər, vasitələr diqqətlə araşdırıldı, tərəflərin maraqlarını nəzərə alan, onların inkişafına yol açan təsirli addımlar atıldı. 1993-cü ilin sentyabrında Heydər Əliyev Moskvada Rusiya Prezidenti B. Yeltsinlə, Rusiyanın başqa rəhbər şəxsləri ilə görüşüb iki ölkə arasında münasibətlərin, əlaqələrin yaxşılaşdırılması məsələlərini müzakirə etdi. Həmin ilin 24 sentyabrında Azərbaycanın MDB-yə daxil olması da əhəmiyyətli addımlardan biri sayıla bilər.

Qərarlaşmaqda olan Yeni beynəlxalq münasibətlər müstəqil dövlətçilik problemlərinin həllinə, qarşıya çıxan təzyiqlərə birlikdə təsir göstərmək imkanlarının artmasına kömək göstərirdi. Müstəqil Dövlətlər Birliyi dövlətləri ilə qarşılıqlı maraqları nəzərə alan, münasibətləri optimallaşdırmaq üçün münasib şərait yaradan əməkdaşlıq imkanları getdikcə güclənirdi. Bu baxımdan Ukrayna, Be-

lorusiya, Gürcüstan və Moldova ilə, həmçinin Orta Asiya respublikaları ilə münasibətlərin yenidən qurulması və inkişaf etdirilməsi xarici siyasətimizin mühüm nailiyyəti qismində nəzərdən keçirilməlidir. Məlumdur ki, 1993-cü ilin sonuna qədər Orta Asiya respublikalarının Azərbaycanla kəskin münasibətləri formalaşmışdı. Münasibətlərin yenidən qurulmasında və əlaqələrin möhkəmləndirilməsində özünü yetərincə doğruldan yeni formalardan, vasitələrdən istifadə olunması tərəflərin ümdə maraqlarına xüsusi diqqət yetirilməsi ilə sıx əlaqələndirilir.

Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətində Qafqaz bölgəsi dövlətlərinin, xalqlarının mehriban qonşuluq münasibətlərinin təmin edilməsi mühüm əhəmiyyətə malik olan istiqamətlərdən biri idi. Tarix boyu bu regionda baş verən ictimai-siyasi proseslərdə qarşıdurma məqamlardan məharətlə istifadə olunmuş, gərginlik əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirilmiş, Qafqazda ümumi təhlükəsizlik sisteminin qərarlaşması istiqamətində səylərin qarşısı alınmışdır. Yeni şərait elə xarici siyasət yeridilməsini tələb edirdi ki, Qafqazda strateji dövlətçilik maraqları qorunsun, bölgə dövlətlərinin qarşı-qarşıya qoyulmasına yol verilməsin, onların hərtərəfli əməkdaşlığı həyata keçirilsin. Heydər Əliyevin ciddi söyləri 1993-cü ilin sonundan etibarən respublikamızın xarici siyasətində qeyd edilən istiqamətin daha konkret parametrləri aydın surətdə özünü göstərməyə başladı. 1994-cü ildə Ermənistan-Azərbaycan cəbhəsində atəşkəsin əldə edilməsi məlum istiqamətdə ciddi uğur hesab oluna bilər. 1996-cı il martın 8-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Gürcüstana rəsmi səfəri zamanı “Qafqaz bölgəsində sülh, sabitlik və təhlükəsizlik haqqında” Azərbaycan-Gürcüstan Bəyannaməsinin imzalanması respublikamızın Qafqazda həyata keçirdiyi xarici siyasətin mühüm uğuru idi. Tbilisidə iki dövlət başçısının imzaladığı birgə bəyannamə “Ümumi Qafqaz evi” ideyasının əməli olaraq həyata keçirilməsinin başlanğıcını qoydu... Azərbaycan dövlətinin “Ümumi Qafqaz evi” təşəbbüsü bu gün də aktual təşəbbüs kimi gündəlikdə durur və öz həllini gözləyir.” [7. s. 230-231]

Bu sülhsevər ideyanın gerçəkləşməsinə mane olan əsas amil Ermənistanın təcavüzkar siyasəti və həmin siyasətin nəticəsi olaraq regiondakı münasibətlərin hələ də həll edilməməsidir. Məhz Ermənistanın tutduğu destruktiv mövqeyin nəticəsidir ki, Qafqaz

bölgəsini sülh, sabitlik və təhlükəsizlik məkanına çevirmək mümkün olmamışdır. Azərbaycan dövlətinin tarixi təkamülünə dair faktlar inandırıcı surətdə sübut edir ki, o, həmişə Yaxın və Orta Şərqi nüfuzlu, aparıcı ölkələri olan Türkiyə və İran ilə əlaqə və münasibətlərinə xüsusi önəm vermişdir. Həmin ölkələrin yeritdiyi siyasət Azərbaycanın həm daxili həyatında, həm də beynəlxalq münasibətlərində özünəməxsus iz buraxmışdır. Müstəqillik şəraitində Azərbaycanın siyasəti elə qurulmalı idi ki, həm bu dövlətlərin imkanlarından dövlətçiliyimizin mühüm problemlərinin həlli üçün səmərəli istifadə olunsun, həm də həmin dövlətlər arasındakı münasibətlərin vəziyyəti respublikamızın inkişafına, real maraqlarının gerçəkləşməsinə mənfi təsir göstərməsin. 1993-cü ilin ortalarına qədərki müddətdə qeyd etdiyimiz məqamlara lazımınca diqqət yetirilmədiyinə görə cənub qonşumuz İranla münasibətlərdə kəskin siyasi-ideoloji qarşıdurma vəziyyəti aydın surətdə nəzərə çarpırdı. Real vəziyyəti dəqiqliklə qiymətləndirən Heydər Əliyev İran-Azərbaycan münasibətlərindəki siyasi-ideoloji qarşıdurmanı aradan qaldırmaq, münasibətləri mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq prinsipləri üzərində qurmaq istiqamətində fəal iş aparmağa başladı. Təsədüf deyildir ki, artıq 1993-cü ilin sonu-1994-cü ilin əvvəllərində İranla əlaqələrdə dönüş yaratmaq mümkün oldu. Azərbaycan dövlətinin məqsədyönlü, ciddi söyləri sayəsində Türkiyə ilə münasibətlər də normal, sivil, qarşılıqlı surətdə faydalı sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq məcrasında inkişaf etmək, təkmilləşmək imkanları əldə etdi. Region dövlətləri, beynəlxalq qurumlar və strukturlar gördülər ki, iki müstəqil dövlət arasındakı münasibətlər sırf etnik amillərə deyil, ümumən etiraf edilən və bəyənilən beynəlxalq birgəyaşayış normalarına istinad edir. Azərbaycan əsaslı və gərgin söylər nəticəsində Ermənistan Respublikası istisna olmaqla, bütün qonşu dövlətlərlə normal və perspektivli münasibətlər yarada bilmiş, həmin münasibətlərin daha da yaxşılaşdırılması və zənginləşdirilməsi baxımından öz fəaliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirmişdir. Bu, uğurlu dövlət quruculuğu və fəal, təsirli xarici siyasət kontekstində çox vacib məsələdir. Azərbaycan 1993-cü ilin sonlarından başlayaraq həm region, həm də Şərq və Qərb ölkələri ilə münasibətlərin səviyyəsini yüksəldərək sistemli xarici siyasət kursunu daha da

təkmilləşdirir.

Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın prezidenti kimi Fransaya ilk rəsmi səfərindən dərhal sonra, 1994-cü ilin fevralında qardaş Türkiyə Respublikasına səfər etdi. Türkiyə Prezidentinin iqamətgahı – Çankaya köşkündə Azərbaycan Prezidentinin yaylım atəşilə müşayiət olunan rəsmi qarşılama mərasimindən start götürən görüşlər və danışıqlar dörd gün davam etdi. Görüşləri yaxından izləyən türk jurnalisti, “Sabah” qəzetinin əməkdaşı Məhəmmədli Viron azərbaycanlı həmkarına verdiyi müsahibədə bildirir: “Heydər Əliyevin burada keçirdiyi görüşlərdən heyrətə gəldim. Türkiyə indiyə qədər kimsəyə bu qədər hörmət və iltifat göstərməmişdir. Bu, Əliyevə verilən dəstəyin ən parlaq nişanəsi idi. Məncə, Heydər Əliyev Ankaradakı görüşlərində istədiyi köməyi əldə etdi. Ankara bu görüşlərdən son dərəcə məmnundur”. [1. s. 418]

Respublikamızın xarici siyasətinin mühüm prioritetlərindən biri 1994-cü ildən başlayaraq həyata keçirilən yeni neft strategiyasının reallaşdırılması üçün mümkün qədər əlverişli, təhlükəsiz şəraitin yaradılmasıdır. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda mövcud olan karbohidrogen ehtiyatlarının Qərbin müvafiq texnologiyasından və investisiya imkanlarından istifadə etməklə təhlükəsiz yollarla Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətində balanslı regional siyasət yeridilməsi xüsusi bir prioritet kimi çıxış edir. Burada qararlaşan əlaqələr və münasibətlər sistemi kifayət qədər mürəkkəb və ziddiyyətlidir. Müstəqil Dövlətlər Birliyi, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Türkdilli Dövlətlər Birliyi, Avropa İttifaqı, Çin, ABŞ və s. ölkələrin və təşkilatların özünəməxsus maraqlarından bəhs etmək olar. Azərbaycan strateji maraqları üst-üstə düşən ölkələrlə müttəfiqlik əlaqələrini daha da inkişaf etdirmək, kəşif və toqquşan maraqları olan dövlətlərə münasibətdə orta nöqtə tapmaq və əlaqələri yaxşılaşdırmaq, TRASEKA, Şərqi-Qərb enerji – nəqliyyat-kommunikasiya layihələrinin reallaşdırılmasına birlikdə səy göstərmək istiqamətlərində fəallığını artırır. Xəzər dənizinin statusunun həlli regional siyasətdə əməkdaşlıq və qarşılıqlı surətdə faydalı birgə fəaliyyət üçün yaxşı imkanlar yaradır. Ermənistanın regional layihələrdən kənar qalması isə onun işğalçılıq, təcavüzkarlıq siyasətinin real nəticəsi kimi dəyərləndirilməlidir.

Beynəlxalq münasibətlər sistemində hər bir

dövlətin yeri və rolu müxtəlif amillərlə, xüsusəndə onun xarici siyasət resursları ilə müəyyən olunur. Xarici siyasət resursları anlayışına dövlətin maddi və mənəvi həyatının bütöv varlığı (güc faktorlarının cəmi) daxildir. Dövlət bu resurslara arxalanaraq beynəlxalq münasibətlər sistemində öz siyasətini məqsədyönlü fəaliyyətini həyata keçirir.

Adətən xarici siyasət resurslarını iki qrupa ayırırlar: maddi və qeyri-maddi resurslar. Maddi resurslara coğrafi, demografik, iqtisadi və hərbi sahədəki resursları, qeyri-maddi resurslar sırasına isə siyasi, sosial, mədəni-ideoloji, informasiya, elmi, elmi-texniki və təhsil resurslarını aid etmək edirlər. Bu resurslar qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələri reallaşdırmaq baxımından həm pozitiv, həm də neqativ rol oynaya bilər. [7. s. 254-255]

Tarixi prosesin ayrı-ayrı dövlətlərində, mərhələlərində müxtəlif ölkələrin xarici siyasət resurslarının rolu, bu resurslara müvafiq olaraq formalaşan dövlətlərarası ierarxik nizam dəyişilir, yeni xüsusiyyətlər kəsb edir. Müasir şəraitdə qloballaşmanın və transmilli siyasətin təsiri nəticəsində rəqabət mübarizəsi daha çox transmilli maliyyə, intellektual, informasiya, nəqliyyat-kommunikasiya, enerji resursları və şəbəkələri sahələrini əhatə edir. Lakin bu, digər xarici siyasət resurslarının əhəmiyyətini azaltmır.

Belə demək olar ki, Azərbaycan hələ SSRİ-nin tərkibində olarkən onun xarici siyasət resursları əsasən formalaşmışdı. Lakin həmin resurslardan müstəqil dövlət maraqlarının reallaşması istiqamətində istifadə olunması 1992-ci ildən başlanmışdır. Coğrafi-ərazi resurslarına görə Azərbaycan Cənubi Qafqazın ən böyük, əlverişli dövləti hesab olunur. Ölkəni əhatə edən geosiyasi mühit müəyyən problemlərə, münaqişələrə yol açsa da, ümumilikdə Azərbaycanın əlverişli mövqeyinin əhəmiyyəti etiraf edilir. Qeyd edilir ki, Azərbaycan Avrasiyanın nadir məkanı, Şərqi-Qərb nəqliyyat-kommunikasiya və enerji dəhlizinin mərkəzi dövlətidir. Ölkəmiz qədim “İpək yolu” (bu yol Çindən Avropaya və bütün dünyaya açılan ən münasib və əlverişli dəhlizdir) adlanan TRASEKA nəqliyyat-kommunikasiya Layihəsinin, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərlərinin əsas təşəbbüsçüsüdür, təminatçılarından biridir. Azərbaycan Cənubi Asiya, Rusiya, İran, Avropa nəqliyyat dəhlizində də fəal iştirak edir, tranzit

ölkə olaraq Şərqi-Qərb əmtəə, enerji-yanacaq və s. əlaqələrin əsas mərkəzləri sırasında mühüm yer tutur. Bu mövqe getdikcə güclənir, öz imkanlarını artırır.

Ölkəmizin iqtisadi resursları da yüksək qiymətləndirilir. Azərbaycan zəngin təbii ehtiyatlara, əlverişli iqlim və münbit torpağa, kənd təsərrüfatı və sənaye infrastrukturuna, turizm üçün münasib resurslara malik olması onun iqtisadi perspektivlərini xüsusən cəlbedici edir. İqtisadiyyatda yerli kapitalın və qeyri-neft sektorunun payının artması, dövlətin xarici borclarının aşağı həddə olması və inkişaf üçün heç bir təhlükə yaratması da ciddi göstəricilər sırasına daxildir. Müxtəlif iqtisadi göstəricilərin getdikcə yaxşılaşması ölkəmizin dünyanın iqtisadi sistemində inteqrasiyası üçün daha fəal stimül yaradır. Təsədüfü deyildir ki, ABŞ və bir çox Qərb ölkəsi Azərbaycanı özlərinin kifayət qədər sabit və etibarlı partnyorlarından biri kimi dəyərləndirirlər. Azərbaycan investisiyaların qoyuluşu həcmində görə qabaqcıl ölkələr sırasında özünə layiqli yer tuta bilmişdir.

Respublikamızın hərbi resurslarına görə də Cənubi Qafqazın Lider dövlətidir. Hazırda ordu quruculuğu uğurla davam etdirilir, onun təchizatı əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşır, peşəkarlığı müasir tələblərə və standartlara cavab verir.

Azərbaycanın siyasi resursları getdikcə güclənir, hakimiyyət qollarının fəaliyyəti daha rəşional xarakter kəsb edir, onlar arasında konstruktiv əməkdaşlıq və anlaşma mühiti hökm sürür, daxili və xarici siyasətin vahid strateji xətdə daha optimal tərzdə birləşməsi təmin olunur. Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizin siyasi hakimiyyəti dəqiq müəyyənləşdirilmiş xarici siyasət prioritetləri istiqamətləri və vəzifələri çərçivəsində səmərəli fəaliyyət göstərmək sayəsində ciddi nailiyyətlər qazana bilmiş, beynəlxalq münasibətlərin fəal aktoruna çevrilmişdir. Milli maraqlarımıza tam uyğun olaraq: Azərbaycanın xarici dövlətlərlə, beynəlxalq milli və regional təşkilatlarla əlaqələri güclənmiş, məzmunca dolğunlaşmışdır. Bütün bu uğurlu səylərin nəticəsidir ki, ölkəmizin beynəlxalq aləmdəki rolu, təsir gücü xeyli yüksəlmişdir. Bir cəhətə də ciddi diqqət yetirilməlidir: qazanılan nailiyyətlər həm də, qeyri-konstruktiv fəaliyyət göstərən, anti-millə mənbələrlə bağlı olan milli maraqların təmin olunmasına əngəl törədən qüvvələrə qarşı mübarizə şəraitində mümkün olmuşdur.

Azərbaycan dövlətinin yeritdiyi siyasət nəticəsində ölkəmizin xarici siyasət sahəsində mövcud olan sosial resurslar daha da güclənmiş və beynəlxalq aləmdə mühüm amil olduğunu sübut etmişdir. Belə resurslar sırasına vətəndaş birliyi, milli maraqların, ölkədaxili sabitliyin daha əzmlə qorunması, dövlət siyasətinə dəstəyin getdikcə güclənməsi və s. aid edilə bilər. Lakin nəzərə alınmalıdır, istər ölkə daxilində, istərsə də xaricdə elə qüvvələr vardır ki, onlar sosial resursların təsir imkanlarını azaltmağa məhdudlaşdırmağa cəhd edirlər. Ona görə də belə cəhdlərin qarşısını almaq istiqamətində səylər gücləndirilməli, daha konkret səciyyə daşmalıdır. Ölkədə sosial-siyasi və institusional resursların daha fəal, daha səmərəli istifadə olunması, müvafiq qurumların, strukturların işinin daha optimal tərzdə əlaqələndirilməsi təmin olunmalıdır.

Respublikamızda gedən dünyəvi, hüquqi, demokratik, sosialyönümlü dövriət quruculuğu prosesləri və qazanılan nailiyyətlər onun beynəlxalq aləmdə imicini daha da yüksəldir, dünyanın global informasiya məkanına təsir dairəsini genişləndirir. Azərbaycanın beynəlxalq aləmlə ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətləri genişlənir və dərinləşir - bu, həm daxili siyasətin reallıqlara uyğun qurulması və həyata keçirilməsinin, həm də xarici siyasət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və mövcud resursların səfərbər edilməsi və onlardan səmərəli istifadə olunmasının nəticəsidir.

Azərbaycanın beynəlxalq və məhəlli təşkilatlarla sıx əlaqələr yaratması və bu əlaqələri daim diqqətdə saxlaması onun böyük dünya siyasətinə qatılması və inteqrasiyası üçün əlverişli zəmin yaradırdı. BMT, Avropa Birliyi, Avropa Şurası, ATƏT, MDB, İKT, EKO, QDİƏT və digər təşkilatlarla hərtərəfli münasibətlərin qurulması bu baxımdan xüsusi qeyd olunmalıdır. Ölkəmizdə müstəqil dövlət quruculuğu prosesində Ermənistanın təcavüzünün dəf edilməsi, respublikamızın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması, beynəlxalq aləmin dəstəyi ilə Dağlıq Qarabağ probleminin həlli üçün ciddi səylər göstərilməsi daim ən mühüm istiqamətlərdən biri olmuşdur. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tarixi inandırıcı surətdə göstərir ki, münaqişənin tənzimlənməsində beynəlxalq rəy, nüfuzlu dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların dəstəyi, fəal diplomatik iş aparılması çox əhəmiyyətli amillərdir. Bu, əlbəttə, güclü

ordu formalaşdırılmasının və onun qüdrətinin artırılmasının əhəmiyyətini qətiyyənlə azaltmışdır. Təsədüf deyildir ki, Azərbaycan diplomatiyası müstəqillik yolu ilə inamla irəliləyən ölkəmizin bütün dünyada tanınması, nüfuzunun artması, ictimai həyatın ən müxtəlif sahələrində əməkdaşlığın genişlənməsi istiqamətində söyləmələri daha da artırmışdır. Bu söylər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün çox vacib olan beynəlxalq dəstəyin əldə edilməsi üçün təminatları gücləndirmişdir. Qeyd edilən məsələlər kompleksini əhatə edən və mühüm vəzifələri konkretləşdirən xüsusi konsepsiyanın işlənilib hazırlanması və tətbiqi özünü tamamilə doğrultmuşdur. Əli Həsənov bu konsepsiyanın ən vacib elementləri qismində aşağıdakıları qeyd etmişdir:

Birincisi, Ermənistanı dəstəkləyən ölkələrin bir qismi bitərəfləşdirilmiş, münaqişəyə münasibətdə əvvəlcədən bitərəf qalan dövlətlər Azərbaycanın ədalətli mövqelərinin müdafiəsinə cəlb edilmiş, müstəqil dövlətçiliyimizi müdafiə edən dövlətlərin, beynəlxalq təşkilatların bu işə qoşulması üçün fəal siyasi-diplomatik iş aparılmışdır.

İkincisi, Dağlıq Qarabağ ətrafında yaranmış problemlərin tarixi, mahiyyəti, kökləri hərtərəfli açıqlanmış, Azərbaycanın haqq səsi bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırılmış, mövcud informasiya boşluğu doldurulmuş, dünyada ictimai rəyin Azərbaycanın xeyrinə dəyişməsi təmin edilmişdir. İnanıdırıcı surətdə sübut olunmuşdur ki, münaqişə Azərbaycanın müstəqilliyi, istiqlaliyyəti yolunda süni surətdə yaradılmış maneədir, ayrı-ayrı dövlətlər tərəfindən düşünülmüş siyasi məsələdir və Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiasının nəticəsidir.

Üçüncüsü, sübut edilmişdir ki, Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin Azərbaycan dövlətinə qarşı çıxışları beynəlxalq separatizmin tərkib hissəsi olub, qorxulu və ağır nəticələr törədən problemdir, digər ölkələrdə oxşar halların meydana çıxmasına təkan verən çox təhlükəli prosesdir. Ona görə də belə halların qarşısını almaq olduqca vacibdir.

Dördüncüsü, sübut olunmuşdur ki, bu problem Azərbaycanın Qərbə inteqrasiyasının qarşısını almaq, ayrı-ayrı region dövlətlərinin təsir və nüfuz dairəsində saxlamaq üçün xüsusi məqsədlə ortaya atılmış bir məsələdir. [7. s. 234.]

Azərbaycanın yeritdiyi siyasətdə terrorizmə qarşı mübarizə prioritet istiqamətlərdən birini təşkil edir. Hələ Sovet İttifaqı tərkibində olduğu zaman erməni terrorizminə məruz qalmış, onun təhlükələrinə ciddi diqqət yetirilməsini vacib saymışdır. Lakin uzun müddət Azərbaycanın bu məsələ ilə əlaqədar çağırışlarına yetərincə reaksiya verilməmişdir. Lakin 2001-ci ilin sentyabrında ABŞ-da törədilmiş terror aktından sonra beynəlxalq aləmdə bu təhlükəyə münasibət dəyişilmiş və antiterror koalisiyası formalaşmağa başlamışdır. Azərbaycan terrorizmin bütün təzahürlərini pisləyən və ona qarşı fəal mübarizəyə qoşulan ilk ölkələrdən biri olması dövlətimizin sülhməramlı missiyasını yaxşı nümayiş etdirir. Azərbaycanın hərbi kontingentinin hazırda Əfqanıstanda beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin tərkibində iştirakı dediklərimizə konkret nümunədir.

Azərbaycanın beynəlxalq məhəlli təşkilatların yaratdıqları imkanlardan istifadə edərək, müxtəlif səviyyəli tədbirlərdə dövlətimizin terrorizmin istənilən təzahürlərinə qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığa hazır olduğunu bəyan etmişdir. Respublikamızın terrorizmə qarşı mübarizəsi ardıcıl, prinsipial xarakterə malikdir. Təsədüf deyildir ki, Azərbaycan regionun və beynəlxalq aləmin ən mühüm problemlərinin həllində ümumilikdə etiraf olunan daha təsirli və nüfuzlu mövqe qazana bilmişdir. Bu gün Azərbaycan çox mötəbər beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi edir, demokratik, sosial yönümlü islahatlar keçirir, iqtisadi və sosial mədəni inkişafın başlıca göstəriciləri üzrə öz nailiyyətlərini artırır, fəal xarici siyasət yeridir. Hazırda dünyanın ən qüdrətli dövlətlərinin, mötəbər təşkilat və qurumlarının diqqətinin Azərbaycana yönəlməsi təsadüfi olmayıb, real irəliləyişlərlə, inkişaf əlaqədardır.

Heydər Əliyevin ali hakimiyyətə qayıdışı, respublikaya rəhbərlik etməsi, real və pragmatik siyasət yeritməsi sayəsində bütün vətəndaşların, bütün qrupların və təbəqələrin həmrəyliyinə təmin etmək, Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq istiqamətində, səfərbər olunması həyata keçirildi. Silahlı dəstələrin, qruplaşmaların ləğvi, fəal surətdə dövlət quruculuğu proseslərinin davam etməsi ölkəmizin təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynadı. Azərbaycanın milli, regional və global səviyyədə maraqlarının qorunması üçün həm böyük dövlətlərlə, həm də

müxtəlif səviyyəli təşkilatlarla, o cümlədən diaspora mərkəzləri ilə aparılan işin səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcə yüksəldi, nəticələr daha dolğun məzmun kəsb etdi. Çevik və operativ fəaliyyət proqramının hazırlanması və reallaşdırılması insanların dövlətə, hakimiyyət orqanlarına və strukturlarına inamını xeyli artırdı, bütövlükdə cəmiyyətdə təşəbbüskarlıq, işgüzarlıq, fəallıq əhval-ruhiyyəsi, perspektiv inkişafı, təkamülü daha obyektiv, daha konkret proqnozlaşdırmaq imkanları əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldi.

Azərbaycanın AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin fəaliyyəti “kreativ diplomatiya”nın bariz nümunəsi idi. Azərbaycan bu quruma üzv olmaq üçün ciddi addımlar atdı. Əvvəlcə ölkəmizə “xüsusi dəvət olunmuş qonaq” statusu verildi. 1996-cı ilin sentyabrında Azərbaycanın AŞ-yə qəbul olunmasını nəzərdə tutan qətnamə qəbul edildi. Artıq 1997-ci ilin yazında AŞPA Cənub Qafqazdakı münaqişələrin həlli imkanlarını müzakirə etdi. Həmin ilin oktyabrında isə Prezident Heydər Əliyev Strasburqda AŞ –yə tamhüquqlu üzv kimi qəbul edilməsi ilə bağlı müsbət rəy verdi. Nəhayət, Azərbaycan Ulu öndərin böyük səyləri hesabına 2001-ci ilin yanvarında AŞ-nin tamhüquqlu üzvü oldu. [10. s. 82] Azərbaycan prezidentinin məruzəsində xüsusi diqqət çəkən məqamlardan biri çox ısrarlı şəkildə öncədən də bəyan etdiyi fikrə söykənirdi: “Avropa Şurası Azərbaycana nə qədər lazımdırsa, Azərbaycan da Avropa Şurasına bir o qədər lazımdır”. Tarixi yolların qovuşuğunda yerləşən ölkəmizin Avropa Şurasına qəbul olunması həm Azərbaycan üçün, həm də bu təşkilat üçün çox mühüm hadisədir. [8. s. 347, 348] Tarixin axarını dəyişən ideya və prinsiplərin daşıyıcısı olan Heydər Əliyevin milli mənafehlərin təminatına hesablanmış məqsədyönlü siyasəti coğrafi siyasəti coğrafi ölçüləri baxımından kiçik Azərbaycanın dünyanın siyasi xəritəsində ən güclü dövlətlərlə müqayisəsinə şərait yaratdı. Akademik Ramiz Mehdiyevin söylədiyi fikirlər xüsusi maraq doğurur: “Heydər Əliyev iki əsrin ayrıcında öz ölkəsinin dövlət adlı gəmisini qlobal sarsıntılar dövrünün fırtınalarından sağ-salamat və uğurla keçirərək, ölkənin milli dəyərlərinin, insanların mənəvi sağlamlığının, özlərinə inamının qorunub saxlanılmasına müvəffəq olmuşdur. Siyasətin ön səhnəsində olduğu otuz dörd il ərzində, o, XX-XXI əsrlərin görkəmli siyasətçilərindən biri, müasir dövrün böyük siyasi

lideri kimi bütün dünyada tanınmışdır”. Gördüyü bütün təqdirəlayiq işlər ilə xalqın rəğbətini qazanan, Azərbaycanın milli maraqlarını qoruyan, ölkəmizin təhlükəsizliyinə nail olan cənab İlham Əliyev Ulu Öndərin layiqli davamçısı kimi alternativsiz lider olaraq qəbul edilir. [9. s. 3]

Azərbaycan xalqının dahi öndəri Heydər Əliyev 2003-cü il prezident seçkiləri dövründə cənab İlham Əliyevi şəxsiyyət və dövlət xadimi kimi xarakterizə edərkən deyirdi: “İlham Əliyev yüksək intellektli, pragmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir siyasətçidir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən layiqli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirəcək, Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı yolunda çox işlər görəcəklər. İnanıram ki, mənim axıra çatdırı bilmədiyim tələyüklü məsələləri, planları, işləri, İlham Əliyev başa çatdırı biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə ümidlər bəsləyirəm”. “Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm” – ifadəsi İlham Əliyevin bütövlükdə xarakter cizgilərini, onun imkan və potensialını, böyük qabiliyyət və bacarığını ifadə edirdi. Yeni dövrün görkəmli siyasətçisi və dövlət xadimi kimi möhtərəm Prezident İlham Əliyev üçün böyük siyasətdə, beynəlxalq münasibətlərdə, ölkədaxili məsələlərin həllində, dövlət idarəçiliyində Heydər Əliyevin siyasi təlimi möhkəm təməl, ən etibarlı bünövrədir. Bu gün İlham Əliyevin hakimiyyəti həmin qranit dövlətçilik pyedestali üzərində ucalır. Hadisələrə və proseslərə tarixi baxışla bir sırada dünyanın hazırkı reallıqlarının və yeni dövlətçilik təfəkkürünün işığında yanaşmaq, qiymət vermək və bütün bunlara uyğun olaraq əsaslı qərarlar qəbul etmək İlham Əliyevin dövləti idarəetməsinin əsasını təşkil edir. [11. s. 2] Təsadüfi deyil ki, 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilən İlham Əliyev Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi 1993-2003-cü illərdə həyata keçirdiyi milli inkişaf siyasətinin heç bir alternativini olmadığını, bu strateji inkişaf kursunun bundan sonra da dönmədən davam etdiriləcəyini birmənalı şəkildə bəyan etmişdir. [2] Qeyri-neft sektorunun inkişafının təmin edilməsi təxirəsalınmaz vəzifələrdəndir. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsi müəyyən çətinliklərlə bağlı olan məsələdir: neft kəmərinin çəkilişi, təhlükəsizliyi,

investisiya təminatı, dünya neft-qaz bazarında münasib yer tutması və s. bu qəbildəndir. Bu sahədə görülən işlər, problemlərin həlli istiqamətində atılan addımlar Azərbaycanın “əlverişli dövlət imici”ni yüksəldir, beynəlxalq münasibətlər sistemində onun yerini möhkəmləndirir, daha fəal xarici siyasət yeritməsi üçün zəmin yaradır. Neft gəlirlərinin vahid fonda yığılması və ondan səmərəli istifadə olunması imkan verir ki, ölkə daxilində proseslər yetərincə idarə olunsun, yeni iş yerləri açılsın, manatın kursu sabitləşdirilsin, xarici borcların səviyyəsinə nəzarət edilsin, eyni zamanda ölkə həyatının müxtəlif sahələrində uğurlu islahatlar aparılsın, beynəlxalq maliyyə qurumları ilə əlaqələr dərinləşdirilsin, məzmunca zənginləşdirilsin. 20 sentyabr 2014-cü il Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Bakıda “Əsrin müqaviləsi”nin 20 illiyinə və “Cənub” qaz dəhlizinin təməlinin qoyulmasına həsr olunmuş təntənəli mərasimdə iştirak etmişdir: “Bu gün ulu öndər Heydər Əliyevin adını daşıyan bu Mərkəzdə Prezident Heydər Əliyevin bu Mərkəzdə Prezident Heydər Əliyevin fəaliyyətini bir daha yüksək qiymətləndiririk. Məhz onun uzaqgörənliyi, cəsarəti, müdrikliyi sayəsində “Əsrin kontraktı” imzalanmışdır. Beləliklə, Azərbaycanın inkişafı üçün yeni imkanlar yaranmışdır. Azərbaycana böyük həcmdə investisiyalar qoyulmağa başlanmışdır. Xəzər dənizində tarixdə ilk dəfə olaraq beynəlxalq əməkdaşlıq prosesi başlamışdır. Azərbaycan öz zəngin neft resurslarını dünya bazarlarına çıxarmaq üçün imkan əldə etmişdir. Ölkəmizin ümumi iqtisadi və siyasi inkişafı məhz “Əsrin kontraktı”ndan başlamışdır. Yeni neft strategiyamız 20 ildir ki, icra edilir. Ölkəmiz üçün böyük fayda gətiribdir. Bu illər ərzində Azərbaycan öz imkanlarını ardıcıl şəkildə genişləndirmişdir. İlk dəfə olaraq o illərdə Xəzər dənizini Qara dənizlə və Aralıq dənizi dənizi ilə neft kəmərləri birləşdirdi.” [3. s. 353]

Belə söyləmək olar ki, 2003-cü il milli transformasiyanın yeni mərhələsinin başlanğıcı oldu, səlis qurulmuş sabit siyasi sistemi tərəqqi etməkdə olan iqtisadi strukturun intensiv formalaşması məkanına yönəldi. İlham Əliyevin prezidentliyinin əsas konsepsiyası güclü iqtisadi bazanın formalaşdırılmasından ibarət idi. Bu konsepsiya kütləvi şüurun və cəmiyyətin sosiomədəni bazasının mərhələlərlə postindustrial dəyərlər və demokratik ənənələr məcrasına transformasiyasına imkan

yaratmalıdır. Bununla bərabər, geostrateji və geoiqtisadi məsələlər kompleksini həll etmək, milli tərəqqinin sabitliyini və davamlılığını təmin etmək, ölkəni beynəlxalq münasibətlərin obyektinə deyil, bu münasibətlərin subyektinə çevirmək lazım idi, çünki Yeni dünya nizamını formalaşdıran ümumdünya transformasiyaları dövründə Azərbaycanın qlobal proseslərdə iştirakının təmin edilməsi son dərəcə zəruridir. Bu həqiqəti başa düşmək baxımından ölkənin siyasi elitesi inteqrasiya təşəbbüslərində Azərbaycanın iştirakının təmin edilməsi üçün mühüm amilə çevrilmiş bir sıra taleyüklü layihələri həyata keçirmişdir. [13. s. 9, 10]

2003-cü ildə Prezident İlham Heydər oğlu Əliyev andiçmə mərasimində nitqində vurğulamışdır: “Beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan çox uğurlu fəaliyyət göstərir, onun nüfuzu artır. Avropa Şurası kimi mötəbər beynəlxalq təşkilat Azərbaycanın təkidi ilə Ermənistanı işğalçı dövlət kimi tanıyıbdır. Bu proses davam edəcəkdir. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə, dünya miqyasında daha da möhkəm mövqelərə sahib olacaqdır”. [3. s. 97]

Açar sözlər: *demokratik mühit, xarici siyasət, strateji əməkdaşlıq, inteqrasiya.*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. *Andriyanov V., Mirələmov H. Heydər Əliyev. Nurlan, Bakı-2008, 561 s.*

2. *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqləri, çıxışları, müsahibələri və bəyanatları. <http://files.preslib.az/site/ialiyev/2003-cu-il>.*

3. *“Dövlətçiliyin, milli maraqların və təhlükəsizliyin Qarantı”, Bakı, “Şərq-Qərb” Nəşriyyat evi, 2015, 380 s.*

4. *2003-2013 Prezident İlham Əliyevin Seçilmiş Nitqləri. SAM center for strategic studies, 2013, 191 s*

5. *Heydər Əliyev mənim həyatımda, I cild. Məsləhətçi və ön sözün müəllifi: Ramiz Mehdiyev. Bakı, 2013, 396 s.*

6. *Heydər Əliyev mənim həyatımda, II cild. Məsləhətçi və ön sözün müəllifi: Ramiz Mehdiyev, Tərtibçi: İxtiyar Hüseynli. Bakı, 2013, 396 s.*

7. *Həsənov Ə. M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslük. Bakı:*

“Azərbaycan” nəşriyyatı, 2005, s.234.

8. Qocatiürk N. İlham Əliyev: İpək yolu sivilizasiyası və Azərbaycan diplomatiyası. Bakı, “Nurlan”, 2008. – 472 s.

9. Məlikli G. Heydər Əliyev – müstəqil Azərbaycanın qurucusu. “Səs” qəzeti, 3 oktyabr 2012-ci il.

10. Məmmədov N. Xarici siyasət: Reallıqlar və gələcəyə baxış.

11. Paşayev H. Xalqa və dövlətə şərəfli xidmət missiyası. Azərbaycan qəzeti 2 may 2010-cu il

12. Rəcəbli H. Prezident İlham Əliyevin uğurlu siyasəti nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq məkanda artıq real güc kimi qəbul olunur. “Azərbaycan” qəzeti, 17 may 2012-ci il.

13. Yeni Siyasət: inkişafa doğru II cild Ramiz Mehdiyev. “Azərbaycan” qəzetinin “Azərbaycanın özü qədər əbədi” silsiləsindən IV kitabı, “Oskar” NPM mətbəəsi, 2008, 343s.

Гюнель Меликли, доктор философии по политическим наукам, докторант института Философии НАНА, преподаватель кафедры «Политология и социология» Бакинского государственного университета

РЕЗЮМЕ

Азербайджанская Республика обрела независимость в 1991 году, и начала уделять особое значение международному сотрудничеству в области социальной политики. В первые годы независимости напряженность в регионе, наличие проблем в области социального развития в соседних странах способствовало появлению негативных последствий здесь. Это было особенно отчетливо видно в отношениях с Исламской Республикой Иран и Россией. Тем не менее, когда общенациональный лидер Гейдар Алиев пришел к власти, эти проблем стали медленно устраняться. Гейдар Алиев, который имел богатый опыт в области государственного управления, устранил серьезные ошибки во внешней политике своих предшественников и предпринял серьезные шаги в направлении сотрудничества со странами мира и рядом международных организаций. Все это показывает, что как внутренняя, так и внешняя политика адекватно обеспечивает будущее

страны. Азербайджан в списке стран мира занимает одно из ведущих мест.

Ключевые слова: демократическая среда, внешняя политика, стратегическое сотрудничество, интеграция.

Gunel Melikli, Ph.D. in Political Sciences, Doctoral Student of Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, Teacher at “Political and Social Sciences” Department of Baku State University

SUMMARY

The Republic of Azerbaijan achieved independence in 1991, and began to give special importance to international cooperation in the field of social policy. In the first years of tension in the region, problems in social development in the neighboring countries contributed to the emergence of negative consequences here. This was especially evident in the relations with the Islamic Republic of Iran and Russia. However, when the national leader Heydar Aliyev came to power, these problems are slowly eliminated. Heydar Aliyev, who has had extensive experience in the field of public administration, to eliminate the serious foreign policy mistakes of his predecessors and has taken serious steps towards cooperation with other countries and several international organizations. All this shows that both internal and external policies to adequately secure the future of the country. Azerbaijan is in the list of the world is one of the leading places.

Key words: democratic environment, foreign policy, strategic co-operation, integration.